

VU Research Portal

Jongeren in justitiële jeugdinrichtingen: wat vinden zij van hun rechten?

Liefwaard, T.; Bruning, M.R.; Volf, L.M.Z.

published in

Proces

2005

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Liefwaard, T., Bruning, M. R., & Volf, L. M. Z. (2005). Jongeren in justitiële jeugdinrichtingen: wat vinden zij van hun rechten? *Proces*, 3, 114-121.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Jongeren in justitiële jeugdinstellingen: wat vinden zij van hun rechten?

Inleiding

De laatste tijd krijgt het thema jongeren in justitiële jeugdinstellingen veel politieke en media-aandacht. Naast de forse kritiek op de lange wachtlijsten voor een behandelplek in een jeugdinstelling¹ is er de laatste jaren sprake van toenemende kritiek op de samenplaatsing van jongeren die via het civiele recht (ondertoezichtstelling (ots) of voogdij met uithuisplaatsing) en jongeren die via het strafrecht (in voorlopige hechtenis of na oplegging van een straf of maatregel) in dezelfde justitiële jeugdinstellingen verblijven. In de discussie over het wel of niet samenplaatsen van beide groepen jongeren is de gewenste en benodigde behandeling van jongeren die probleemgedrag of delinquent gedrag vertonen, een belangrijk element. Een belangrijk argument vóór de samenplaatsing is – kort gezegd – dat de jongeren die in justitiële jeugdinstellingen verblijven, dezelfde problematiek hebben en dezelfde behandeling behoeven.² Het

gevarieerde aanbod van behandelmethoden zou moeten worden beperkt als er een scheiding tussen de beide groepen jongeren zou worden aangebracht en dit is ten nadele van de jongeren die behandeling behoeven, zo wordt gevreesd.

Naar aanleiding van alle kritiek op de samenplaatsing is enige tijd geleden door de ministers van Justitie en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) aangegeven dat het wenselijk wordt geacht de civielrechtelijk geplaatsten te scheiden van de strafrechtelijk geplaatsten en is toegezegd dat er gewerkt gaat worden aan speciale residentiële behandelcentra voor jongeren die onder toezicht of onder voogdij staan. De verwachting is echter dat de volledige realisatie van deze scheiding om praktische redenen nog wel een aantal jaren op zich laat wachten.³ Zijn zij derhalve uiteindelijk gevoelig gebleken voor het argument dat de juridische titel wel degelijk belangrijk is en dat jongeren recht hebben op een rechtspositie die bij de civielrechtelijke dan wel de strafrechtelijke

* Prof. mr. drs. M.R. Bruning is bijzonder hoogleraar Jeugdrecht aan de Universiteit Leiden. Mr. T. Liefwaard is docent en onderzoeker Jeugdrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Mr. L.M.Z. Volf is onderzoeker Jeugdstrafrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam en lid van de Commissie van Toezicht van het Jongeren Opvang Centrum te Amsterdam.

- 1 Deze kritiek is zelfs te vinden in de jurisprudentie; zie onlangs Rb. Maastricht 31 januari 2005, LJN AS4823.
- 2 Het gaat hierbij niet om gedwongen opname en behandeling in een psychiatrisch ziekenhuis (een Bopz-geregistreerde instelling) vanwege een geestesstoornis; daarvoor gelden de regels uit de Wet Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Bopz).
- 3 Zie de brief van Minister van Justitie en Staatssecretaris van VWS van 1 juli 2004 (5295504/04/DJC), betreffende 'Plan van aanpak n.a.v. samenplaatsing jeugdigen in jji's'. De werkgroep heeft haar conclusies onder meer gebaseerd op de resultaten van drie onderzoeken, te weten M.R. Bruning, T. Liefwaard & L.M.Z. Volf, *Rechten in justitiële jeugdinstellingen. Evaluatie Beginselenwet justitiële jeugdinstellingen*, Amsterdam: ACK-VU, 2004 (Bij-evaluatie), L. Boendermaker, K. Eijgenraam & E. Geurts, *Crisisplaatsingen in opvanginstellingen*, Utrecht: NIZW 2004 en M. Goderie, M. Steketee, J. Mak & M. Wentink, *Samenplaatsing van jongeren in justitiële instellingen*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2004. Zie *Kamerstukken II 2003/04*, 28 741, nr. 8 (plus bijlagen). Eind 2004 heeft de Nationale Ombudsman dit voornemen van de minister en de staatssecretaris met instemming begroet in zijn onderzoek naar de crisisopvang van jongeren naar aanleiding van een klacht van een meisje dat op civielrechtelijke titel bijna tien maanden in een opvanginstelling heeft verbleven in afwachting van een plek in een behandelinstelling; De Nationale Ombudsman, *Crisisopvang jongeren in jeugdgevangnissen*, 30 november 2004, rapport 2004/460, Den Haag, p. 7, 47 en 59.

plaatsing past, of hebben hier andere argumenten aan ten grondslag gelegen? Nu de rechtspositie van jongeren in justitiële jeugdinrichtingen in belangrijke mate strafrechtelijk wordt benaderd, kan ons inziens in elk geval gesteld worden dat jongeren die met een ots of voogdij ter behandeling worden geplaatst recht hebben op verblijf in andere behandelcentra met een specifiek op de doelgroep afgestemde rechtspositieregeling. Door de ministers van Justitie en VWS is aangegeven dat er voor deze plaatsingen een nieuw juridisch kader moet worden ontwikkeld: de huidige regelgeving is niet toereikend om jongeren onder ots of voogdij in een behandelvoorziening te plaatsen en ook te laten behandelen.⁴

De rechtspositie van jongeren die met een plaatsing in een jeugdinrichting te maken krijgen, of dit nu een civielrechtelijke of strafrechtelijke plaatsing betreft, is momenteel geregeld in de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen (Bjj). De Bjj is vorig jaar uitgebreid geëvalueerd. Eén van de onderdelen van de Bjj-evaluatie betrof de vraag hoe jongeren zelf denken over hun rechten en plichten tijdens het verblijf in een justitiële jeugdinrichting. Los van de principiële vraag of er een juridische scheiding zou moeten blijven bestaan tussen jongeren die civielrechtelijk of strafrechtelijk in een jeugdinrichting worden geplaatst,⁵ is het zinvol om te weten hoe jongeren die in een jeugdinrichting zijn geplaatst zelf over hun rechtspositie denken. In het kader van de Bjj-evaluatie zijn 37 civielrechtelijk en strafrechtelijk geplaatste jongens van acht verschillende jeugdinrichtingen hierover geïnterviewd. In deze bijdrage willen wij de resultaten hiervan presenteren. Daarbij wordt ook, waar relevant, ingegaan op de bevindingen uit de

Bjj-evaluatie ten aanzien van de mening van directeuren, team- en groepsleiders van justitiële jeugdinrichtingen en gezinsvoogden over de rechtspositie van jongeren in jeugdinrichtingen. Naar aanleiding van deze resultaten kan een aanzet worden gegeven ter beantwoording van de vraag hoe jongeren zelf denken over (het belang van) hun rechtspositie en van de vraag of deze verschillend dient te zijn al naar gelang het juridisch kader op grond waarvan zij ter behandeling in een jeugdinrichting zijn geplaatst.⁶

Redenen voor plaatsing in opvang- en behandelinrichtingen

De justitiële jeugdinrichtingen in Nederland zijn onderverdeeld in opvang- en behandelinrichtingen.⁷ De opvanginrichtingen zijn bestemd voor jongeren die in voorlopige hechtenis zitten of veroordeeld zijn tot jeugd detentie. Ook jongeren die in vreemdelingenbewaring zitten, die een maatregel van gijzeling opgelegd hebben gekregen of die in afwachting zijn van een plek in een psychiatrisch ziekenhuis in het kader van de Wet bijzondere opnemingen psychiatrische ziekenhuizen (Wet Bopz). Voorts dient de opvanginrichting als tijdelijke opvang voor jongeren die in afwachting zijn van een plek in een behandelinrichting. Dit kan het geval zijn wanneer jongeren uit huis zijn geplaatst in het kader van een ots of voogdij of veroordeeld zijn tot een PIJ-maatregel. Ten slotte is de opvanginrichting bestemd voor jongeren die vanwege een crisissituatie uit huis zijn geplaatst in het kader van een (voorlopige) ots of voogdij.⁸ Na een dergelijke crisissituatie kan het zijn dat de jongere wordt doorgeplaatst naar een behandelinrichting voor behandeling of dat de uithuisplaatsing

4 Zie de brief van de Staatssecretaris van VWS van 23 september 2004 (*Kamerstukken II 2004/05*, 28 606, nr. 22, p. 1).

5 Waar wij overigens zelf een groot voorstander van zijn; zie M.R. Bruning, T. Liefwaard & L.M.Z. Volf, Rechtswaarborgen voor OTS-ers in justitiële jeugdinrichtingen, *FJR* 2004, 90, p. 207-216.

6 Voorzover niet anders is vermeld, zijn de in deze bijdrage gepresenteerde onderzoeksresultaten ontleend aan hoofdstuk 7 van de Bjj-evaluatie.

7 Art. 9 en 10 Bjj. Er zijn in Nederland vijftien jeugdinrichtingen. Sommige inrichtingen zijn bestemd voor zowel opvang als behandeling.

8 Deze crisisplaatsingen vinden plaats in het kader van het Convenant *Crisisplaatsingen OTS-pupillen in justitiële jeugdinrichtingen*, juli 2002 (en eerder het voorlopig crisisconvenant van juni 2001).

wordt beëindigd dan wel in een andere, niet gesloten vorm wordt voortgezet. De behandelinrichtingen zijn bestemd voor jongeren die geplaatst zijn in het kader van een civielrechtelijke uithuisplaatsing (ots of voorgedij) of in het kader van een strafrechtelijke PIJ-maatregel.⁹

Cijfers van de Dienst Justitiële Inrichtingen geven aan dat er op 1 januari 2004 945 jongeren in opvanginrichtingen en 1213 jongeren in behandelinrichtingen verbleven. Van de jongeren in opvanginrichtingen verbleef 63,7% op strafrechtelijke titel (voorlopige hechtenis, jeugd detentie en PIJ-passant) en 35,6% op civielrechtelijke titel.¹⁰ De populatie in de behandelinrichtingen kent een andere verdeling. Hier verblijven de meeste jongeren op civielrechtelijke titel, namelijk 67,5%. De jongeren met een PIJ-maatregel bezetten op 1 januari 2004 32,5% van de populatie.¹¹

Bekendheid met rechten

Jongeren die in justitiële jeugdinrichtingen verblijven, hebben zoals gezegd rechten en plichten die zijn vastgelegd in de Bjj en aanverwante regelgeving. Voordat hieronder wordt ingegaan op de verschillende rechten van jongeren tijdens het verblijf in de inrichting, willen wij eerst kort de bekendheid van jongeren die in een jeugdinrichting verblijven met hun rechten in algemene zin beschrijven. Voor de rechtspositie van de jongeren is het immers onontbeerlijk dat zij bekend zijn met hun rechten.

Uit de Bjj-evaluatie blijkt dat de meeste jongens niet direct weten wat de Bjj is als daarnaar gevraagd wordt; de wet leeft niet echt onder de meesten. Daar tegenover staat dat de meeste jongens wel de regels kennen die gelden binnen de jeugdinrichting waarin zij verblijven.

Waarschijnlijk zijn zij hiermee – naast de hen ter beschikking gestelde huisregels van de inrichting¹² – ‘ervaringsgewijs’ bekend geworden. Hierbij is het van belang te realiseren dat de bekendheid van jongeren met hun rechten deels samenhangt met de wijze waarop de jeugdinrichtingen zelf de jongeren hierover informeren. De meeste jeugdinrichtingen geven aan de jongeren bij binnenkomst te informeren over hun rechten. Eén jeugdinrichting geeft aan dat jongeren niet zo op hun rechten worden gewezen ‘om misbruik te voorkomen’. Uit de interviews is echter wel de indruk ontstaan dat niet altijd wordt voldaan aan de in artikel 60 lid 2 Bjj geformuleerde verplichting voor de jeugdinrichtingen om elke jongere bij binnenkomst te informeren over het bestaan van de verzoek-, bezwaarschriftprocedure, de beklag-, bemiddelings- en beroepsprocedure, en over de mogelijkheid voor de jongere om zich te wenden tot de maandcommissaris.

Hoewel jongeren niet erg bekend zijn met hun rechten in algemene zin, geven de meesten aan het belangrijk te vinden dat de Bjj er is, omdat hiermee grenzen worden gesteld aan het handelen ten aanzien van de jongeren die in jeugdinrichtingen verblijven. De jongens vinden het belangrijk dat ze rechten hebben: ‘Het maakt het leven een stuk aangenamer’, ‘Anders ben je een kasplantje en moet je doen wat wordt gezegd’, ‘Het is het enige dat ik heb hier’, ‘Zonder rechten kun je worden behandeld als een hond’.

De jongens geven aan dat zij, wanneer ze vragen hebben over hun rechten, vrijwel altijd terecht kunnen bij de groepsleiding, teamleider of mentor. Een aantal jongens noemt na doorvragen ook de advocaat, de gezinsvoogd of de maandcommissaris. In sommige jeugdinrichtingen verzorgt een Kinder- en Jongerenrechtswinkel een spreekuur voor de daar

9 Voor meer informatie over opvang- en behandelinrichtingen en de redenen voor plaatsing in een jeugdinrichting zie T. Liefwaard, *Toegang tot de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen*, Amsterdam: SWP 2005.

10 Het aandeel van OTS'ers in opvanginrichtingen is in de jaren 1999-2002 aanzienlijk toegenomen. Zie Bjj-evaluatie 2004, p. 75. Overigens verbleef op 1 januari 2004 0,7% van de jongeren in een opvanginrichting in het kader van vreemdelingenbewaring.

11 Zie feiten in cijfers op <www.dji.nl>.

12 De huisregels moeten worden opgemaakt volgens de Regeling model huisregels justitiële jeugdinrichtingen, Regeling van de Minister van Justitie 14 augustus 2001, nr. 5113416-01-DJI, Stcrt. 156.

verblijvende jongeren. Het is ons inziens aanbevelenswaardig om deze of een andere neutrale instantie een duidelijke taak te laten behouden om jongeren die in jeugdinstellingen verblijven, te informeren over hun rechten, aangezien de groepsleider wellicht niet voldoende gekwalificeerd is om als juridische vraagbaak te dienen en daarnaast niet neutraal is.

Bemiddeling, beklag, bezwaar en beroep

De Bjj kent aan de jongeren een aantal mogelijkheden toe om tijdens het verblijf in de inrichting hun stem te laten horen wanneer zij het niet eens zijn met beslissingen of met een bepaalde gang van zaken in de inrichting. Zo kunnen de jongeren klagen over beslissingen die genomen zijn door of namens de directeur en die hen individueel treffen. De Bjj kent ook een beroepsmogelijkheid bij de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ). Nieuw in de Bjj is het recht voor de jongeren om om bemiddeling te verzoe- ken. De jongeren kunnen zich richten tot de maandcommissaris met een klacht over de manier waarop ze door het personeel of door de directie van de inrichting zijn be- jegend of over de manier waarop de in- richting haar zorgplicht heeft ingevuld. De jongeren kunnen ten slotte tegen bepaalde beslissingen van de selectiefunctionaris een bezwaarschrift indienen met de mogelijk- heid tot het instellen van beroep.¹³

Uit de interviews is de indruk ontstaan dat veel jongens niet echt op de hoogte zijn van hun mogelijkheden wanneer zij het niet eens zijn met bepaalde beslissingen van de directeur, teamleider of groepslei- der. Dit zou kunnen worden veroorzaakt door het vermoeden – zoals eerder opge- merkt – dat de jongens bij binnenkomst niet of onvoldoende worden geïnformeerd over het bestaan van de verschillende mo- gelijkheden om te klagen.

Op de vraag wat naar hun idee de mo- gelijkheden zijn, antwoorden zij allen dat

je een klacht kunt indienen. De meeste jongens hebben dit ook al wel eens ge- daan. Het lijkt erop dat zij dit als enige mogelijkheid zien. De beroepsmogelijk- heid na de procedure bij de beklagcom- missie leeft niet echt onder de jongens. Na een korte uiteenzetting van de beroeps- mogelijkheid, geven de meeste jongens aan de mogelijkheid tot beroep te kennen, maar daar nog nooit gebruik van te heb- ben gemaakt. Ook bemiddeling door de maandcommissaris is min of meer bekend na enig doorvragen, maar dit wordt vaak verward met het reguliere bezoek van de maandcommissaris.¹⁴ Of de jongens op de hoogte zijn van hun recht om om bemid- deling te verzoeken lijkt derhalve twij- felachtig. Naast het indienen van een klacht, kiezen de jongens er vaak voor om te gaan praten met de direct betrokkene, veelal de groepsleider of de mentor.

Op de vraag of de jongens weten hoe de verschillende procedures met betrek- king tot bemiddeling, beklag en beroep in elkaar zitten, wordt uiteenlopend geant- woord. In deze interviewronde is het niet mogelijk geweest om daadwerkelijk te controleren of de jongens die aangaven de procedures te kennen, de procedures in- derdaad kenden. Het vermoeden bestaat echter dat de jongens die zeggen te weten hoe de verschillende procedures in elkaar zitten enkel de beklagprocedure kennen, aangezien uit de Bjj-evaluatie is gebleken dat dit de meest gebruikte en meest be- kende van de in de Bjj geregelde vormen van geschillenbeslechting is.

De directeuren en de teamleiders heb- ben aangegeven dat de regels uit de Bjj jongeren een goede rechtspositie bieden, maar dat dit in de uitvoeringspraktijk soms doorschiet: jongeren zouden hun rechten soms teveel gebruiken. Zo wordt genoemd dat jongeren werkelijk over alles klagen en dat de beroepsmogelijkheid bij de RSJ veel tijd en geld kost; 'Dit is belachelijk'. Er zou een financiële drempel moeten komen voor het instellen van beroep. Dit is opmerkelijk, omdat uit de interviews met

13 De jongere kan zich overigens ook tot de selectiefunctionaris wenden met een verzoek tot onder meer overplaatsing of deelname aan een scholings- en trainingsprogramma.

14 De maandcommissaris moet minimaal twee keer per maand de jeugdinstelling bezoeken om zich te in- formeren over de onder de jongeren levende wensen en gevoelens; zie art. 7 lid 4 Bjj jo. 20 Rjj.

de jongens en uit de statistische analyse van de Bij-evaluatie is gebleken dat zij nooit of nauwelijks gebruikmaken van de mogelijkheid tot het instellen van beroep.

Al met al kan geconcludeerd worden dat de jongens globaal op de hoogte zijn van het bestaan van de mogelijkheden om hun stem te laten horen. Het beklagrecht is zonder meer het meest bekend. De jongens lijken weinig bekend met de procedures en zijn in deze aangewezen op de groepsleiding. Hoewel best gezegd mag worden dat de Bij een goed systeem van beklagmogelijkheden in de ruime zin van het woord aanbiedt aan de jongeren, ongeacht hun plaatsingstitel, kan de vraag gesteld worden of de jongeren dit systeem optimaal kunnen benutten, gelet op hun beperkte kennis en ervaring met het systeem. Ofschoon gebrekkige ervaring ook kan betekenen dat de jongeren niet meer nodig hebben dan de mogelijkheid om hun beklag te doen. Zoals de jongens al aangaven, weten zij ook de informele manier van het direct aanspreken van de groepsleiding te vinden. Een weg die nog altijd de voorkeur verdient boven die van het beklagrecht.

Opvallend is wel dat een aantal jongens vindt dat het schrijven van een klacht naar hun idee geen zin heeft. Voorts geeft een aantal jongens aan dat de groepsleiders, als zij een klacht indienen, in de toekomst juist strenger zal gaan aanpakken of dat de groepsleiding voorafgaande aan het eventueel indienen van een klacht gaat dreigen met het afnemen van bepaalde vrijheden. Dit vormt voor sommigen dan een reden om de klacht achterwege te laten. Een enkeling neemt het woord 'machtsmisbruik' in de mond. Uit de Bij-evaluatie kan overigens noch worden geconcludeerd dat enige vorm van machtsmisbruik door de groepsleiding voorkomt, noch dat dit niet voorkomt. Nader onderzoek zou nodig zijn. Voorkomen moet worden dat een niet ondenkbare spanning tussen de wens van een jongere om te klagen en verzet daartegen van de kant van de groepsleiding te gemakkelijk wordt uitgelegd als machtsmisbruik. Van belang is wel om te benadrukken dat het ter beoordeling van de jongere staat of hij wil klagen of niet. Er is geen rol weggelegd voor de

groepsleiding bij deze afweging. Dit zou onwenselijk zijn en in strijd met de gedachte achter het beklagrecht. In het verleden hiervan moet ook worden voorkomen dat bij de jongere de perceptie bestaat dat hij beter niet kan klagen ter voorkoming van een negatieve reactie van de groepsleiding.

Beperking grondrechten

De Bij geeft een arsenaal aan mogelijkheden voor de inrichting om de grondrechten van de jongeren verder in te perken dan reeds inherent is aan het verblijf in de inrichting als zodanig. Zo staat limitatief omschreven hoe en onder welke omstandigheden een jongere mag worden onderworpen aan controle, of wanneer er door de jeugdinrichting geweld mag worden toegepast. Gedacht moet worden aan het fouilleren of visiteren van de jongere, urinecontrole of het toedienen van dwangmedicatie. Ook regelt de Bij wanneer aan de jongere een ordemaatregel of een disciplinaire straf mag worden opgelegd. Ordemaatregelen zijn – kort gezegd – maatregelen die nodig zijn om de orde of veiligheid in de inrichting te herstellen. Gedacht kan worden aan het plaatsen van de jongere op zijn kamer of in een afzonderingscel. Onder deze categorie valt ook de in de praktijk gehanteerde 'time-out maatregel', waarbij een groepsleider een jongere voor een korte tijd, veelal dertig of zestig minuten, op zijn kamer plaatst om bijvoorbeeld 'even af te koelen'. Wanneer een jongere verantwoordelijk kan worden gehouden voor een gedraging die niet te verenigen is met de orde of veiligheid van de inrichting, kan de directeur hem disciplinair straffen. De straffen zijn limitatief opgesomd. De jongere kan bijvoorbeeld worden opgesloten in een strafcel of worden uitgesloten van deelname aan bepaalde activiteiten. Ook kan een jongere bepaald bezoek worden ontzegd. De Bij heeft door de disciplinaire straffen weer in te voeren een duidelijk onderscheid willen maken tussen ordemaatregelen, waarbij het herstel van de orde centraal staat, en straffen, waarbij de vergelding voor de daad van de jongere centraal staat.¹⁵

Uit de interviews met de jongens blijkt dat zij over het algemeen bekend zijn met

de vormen van geweldstoepassing en controle. Het lijkt aannemelijk dat hun kennis in deze vooral gebaseerd is op hun ervaring, niet zozeer op hun kennis van wat wel en niet is toegestaan. De jongens zijn redelijk eenduidig in de beantwoording van de vraag wanneer de groepsleiding geweld mag toepassen en wanneer de groepsleiding een jongere mag onderwerpen aan controle. Het onderwerpen aan controle mag volgens de jongens alleen als er een verdenking of vermoeden is dat de jongen bijvoorbeeld drugs heeft gebruikt. Het toepassen van geweld mag volgens de meeste jongens niet gebeuren zonder reden. Zij gebruiken zelf veelal als voorbeeld dat het handhaven van de orde op de groep of het gedrag van een bepaald persoon aanleiding kan geven tot het toepassen van geweld. Hierbij kan worden gedacht aan de situatie waarin een jongen op de groep niet meewerkt of wanneer er een gevecht op de groep ontstaat. Als het gedrag van de jongen of van de groep de toepassing van geweld rechtvaardigt, mag de groepsleiding volgens de jongens 'gepast geweld' gebruiken; 'Bij een gevecht is het logisch dat zij geweld toepassen' en 'Als je naar de "iso" moet, mogen zij dat wel doen, maar zij mogen je niet in elkaar slaan'.

Het verschil tussen de ordemaatregelen en disciplinaire straffen is voor veel jongens niet duidelijk. Het verschil als zodanig lijkt in de verschillende inrichtingen veelal niet gehanteerd te worden dan wel bij de jongens veelal niet bekend te zijn. Bovendien bestaat de indruk dat ordemaatregelen door de jongens vaak ook als straf worden ervaren, hetgeen niet bijdraagt aan het besef van het in de Bjj gemaakte onderscheid.

De jongens kunnen over het algemeen goed aangeven welke mogelijke ordemaatregelen en straffen zij kunnen krijgen. De straf ontzegging van het bezoek wordt door sommige jongens als niet rechtvaardig bestempeld. Zij vinden dat dit een recht is dat hen toekomt.

Andere, overigens niet in de Bjj geregelde ordemaatregelen of disciplinaire straffen die door de jongens zelf worden

genoemd, zijn het opleggen van een speciaal dagprogramma, het kwijtraken van privileges en het opdragen van extra klusjes.

Alle jongens kennen de 'time-out maatregel'. De duur van die 'time-out maatregel' verschilt per inrichting van een half uur in de ene instelling tot veertien uur in de andere. Ook blijkt de duur van de maatregel soms binnen één instelling te variëren. Over het algemeen vinden de jongens het wel een goede maatregel: 'De maatregel duurt minder lang dan een kamerplaatsing van 24 uur' en 'Het is wel jammer dat de stroom eraf gaat, zodat we geen tv meer kunnen kijken'. Veel jongens hebben ook aangegeven dat zij het wel prettig vinden om soms even tot rust te komen; 'Niet erg, even een uurtje op kamer. Geen probleem, lekker even boekje lezen en je vergeet alles om je heen' en 'Als het moet, moet het. Ik vind het niet zo erg, vijf uur slapen is oké, is zo voorbij'. Enkele jongens hebben aangegeven dat de maatregel volkomen zinloos is; 'Beetje flauwekul, of je geeft straf of niet. Van deze maatregel leer je niets, van een gewone straf trouwens ook niet' en 'Even een half uur op je kamer, daarna gewoon weer naar beneden. Onzin, daar leer je niets van'.

Zoals gezegd, bestaat de indruk dat de meeste jongens de mogelijkheden tot het beperken van de grondrechten kennen vanuit hun ervaring en niet zozeer vanuit de wetenschap over wat wel en niet mag op grond van de Bjj. Op de vraag of de jongens wel eens worden beperkt in hun bewegingsvrijheid, terwijl dat niet mocht (op grond van de Bjj), antwoordt het merendeel bevestigend. De gemeenschappelijke deler bij de beantwoording van deze vraag is de situatie waarin een inrichting kampt met personele onderbezetting; een reëel probleem in de sector.¹⁵ De jongens die zijn geconfronteerd met een dergelijke beperking in de bewegingsvrijheid gaven aan hiermee naar de groepsleiding te zijn gestapt. In de meeste gevallen is er met behulp van een gesprek een oplossing gevonden. Een aantal jongens heeft aangegeven in een dergelijk geval een klacht in te die-

15 De disciplinaire straffen ten aanzien van jeugdigen waren sinds 1981 afgeschaft. Voor meer informatie over de toepassing van beperking van grondrechten wordt verwezen naar Bjj-evaluatie, p. 69-96.

16 Zie Bjj-evaluatie, p. 90-92.

nen voor het krijgen van compensatie. Eén jongen gaf uitdrukkelijk aan dat het hem niet om de financiële compensatie te doen is, maar dat hij een signaal wil afgeven; 'We zitten al vast en dan is plaatsing op kamer extra vervelend. Het is belangrijker dat er extra personeel komt, zodat de groep open kan blijven'.

Vanuit de team- en groepsleiders en de directeurs van de inrichtingen is het voornaamste signaal in dit verband dat de procedurele regels ten aanzien van orde-maatregelen en disciplinaire straffen (lees: en controle en geweldgebruik) niet altijd uitvoerbaar zijn. Zo zijn veel beslissingen voorbehouden aan de directeur, terwijl het de groepsleiders zijn die de meeste gedragingen signaleren. Ook moet de jongere gehoord worden voordat een straf of bepaalde ordemaatregel wordt opgelegd. Dit is de voornaamste reden dat er in de praktijk gewerkt wordt met een 'time-out maatregel' die door de groepsleiding voor een korte periode kan worden opgelegd. De jongens zijn, zoals hiervoor bleek, allemaal bekend met deze maatregel.

Wat de beperking van grondrechten betreft wordt geen onderscheid gemaakt tussen civielrechtelijk en strafrechtelijk geplaatste jongeren. Nu de meeste jongens op de hoogte lijken te zijn van de mogelijkheden om beperkt te worden in de inrichting en zij dit niet per se onredelijk lijken te vinden, lijkt dit systeem ten aanzien van beide groepen jongeren op het eerste gezicht niet gek. Het is echter wel de vraag of de jongens weten welke procedurele vereisten allemaal door de Bjj gesteld worden aan de beperkingen van hun grondrechten, onder meer ter bescherming van hen zelf. Ook wat de procedures betreft wordt geen onderscheid gemaakt naar plaatsingstitel. Of een jongere nu vanuit het civiele recht of vanuit het strafrecht in een inrichting is geplaatst, de mogelijkheden om verder beperkt te worden in de grondrechten en de wijze waarop zijn gelijk. Het lijkt daarnaast niet aannemelijk dat de beide groepen jongeren verschillend worden bejegend door het personeel of de leiding van de jeugdinstelling. De vraag is of dit gehele systeem en de uitvoering daarvan niet onevenredig zwaar is voor civielrechtelijk geplaatsten.

Verblijf van beide groepen jongeren in dezelfde inrichting

Wat denken de jongeren eigenlijk zelf van de samenplaatsing? Deze vraag is voorgelegd aan de jongens en de meesten vinden het verblijf van civielrechtelijk en strafrechtelijk geplaatsten in eenzelfde inrichting 'geen goed idee'. Zowel civielrechtelijk als strafrechtelijk geplaatsten vinden het vooral 'zielig' dat jongeren op civielrechtelijke titel zo lang vast moeten zitten voor 'niets'; 'Ots'ers hebben problemen en moeten niet worden gestraft', 'Ots'ers horen eigenlijk gewoon in een internaat thuis, niet in een inrichting. Hier kunnen ze niets opbouwen, in een internaat wel' en 'Ots'ers zijn geen criminelen, ze zijn uit huis geplaatst en dan horen ze in een internaat. Nu komen ze in een jeugdinstelling'.

Daarnaast menen veel jongens dat door samenplaatsing de mogelijkheid bestaat dat de civielrechtelijk geplaatsten negatief beïnvloed worden door de strafrechtelijk geplaatsten. Naast de overdracht van informatie over criminele activiteiten, noemen zij ten aanzien van dit punt ook de – kennelijk binnen de jeugdinstellingen bestaande – machtsverhouding tussen beide groepen; 'Ots'ers zijn in het begin erg jong, het gevaar is dat oudere PIJ'ers misbruik maken van jonge ots'ers', 'Strafrechtelijk geplaatste jongens zijn toch harder, ots'ers hebben niets in te brengen'.

Als de jongens naar het verschil in rechtspositie wordt gevraagd, noemen de meesten direct – en enkel – het verschil ten aanzien van het verlot. Het blijkt dat sommige strafrechtelijk geplaatsten moeite hebben met de in de Bjj neergelegde extra verlofmogelijkheden die civielrechtelijk geplaatsten hebben.

Ook de directeurs, team- en groepsleiders noemen de verlofregeling het enige verschil in de rechtspositie van de jongeren. Dit is dan ook het enige echte in de wet en in de praktijk bestaande verschil tussen beide groepen jeugdigen.

Een aantal van hen vindt dat civielrechtelijk geplaatsten meer rechten moeten krijgen en vindt het slecht dat zij met strafrechtelijke jongeren in eenzelfde inrichting worden geplaatst; 'Ots'ers worden benadeeld, omdat ze onder de Bjj vallen'.

Ook menen zij dat het, door ouders en ots'ers, niet accepteren van het verblijf in de justitiële jeugdinrichting, de behandeling van de ots'er in de weg staat.

Concluderend

De Bjj is een wet die een duidelijke rechtspositie biedt aan de jongeren die in justitiële jeugdinrichtingen verblijven. De wijze waarop in de praktijk invulling wordt gegeven aan de Bjj is van belang voor de effectuering van deze rechtspositie. Dit vraagt dan ook voortdurende aandacht. In deze bijdrage is stilgestaan bij de bekendheid met de Bjj onder de jongeren en wat zij van hun rechten vinden.

Jongeren die in justitiële jeugdinrichtingen verblijven, blijken niet in alle opzichten op de hoogte te zijn van hun precieze rechten en plichten, maar geven aan het wel degelijk belangrijk te vinden dat zij bepaalde rechten hebben. Zij hebben een duidelijke eigen mening over hun rechtspositie tijdens het verblijf in de jeugdinrichting. Zij lijken de weg te kunnen vinden als zij vragen hebben over hun rechtspositie. Zij raken 'ervaringsgewijs' op de hoogte van hun rechten en plichten en gaan vooral bij de groeps- en teamleiding te rade als zij specifieke vragen hebben. De indruk is ontstaan dat de jongeren bij binnenkomst niet altijd of niet volledig geïnformeerd worden over hun rechten. Hoewel begrip kan worden opgebracht voor enige terughoudendheid van de kant van de jeugdinrichtingen in dit verband – het zet de verhoudingen wellicht teveel op scherp –, is kenbaarheid van de rechten onontbeerlijk voor de rechtspositie van de jongeren.

Het is opvallend dat de jongeren aangeven weinig gebruik te maken van hun klachtrecht, terwijl een aantal van de ondervraagde directeuren, groeps- en teamleiders nu juist in de veronderstelling is dat jongeren te gemakkelijk kunnen kla-

gen en dat de rechtspositie van jongeren is doorgeschoten. Hoewel er sinds de invoering van de Bjj meer geklaagd wordt, is niet uit de hierboven besproken resultaten gebleken dat jongeren bij het minste of geringste een klacht indienen. Ofschoon een aantal jongens heeft aangegeven dat zij onder druk van de groepsleiding afzien van het indienen van klachten, kan uit de Bjj-evaluatie noch de conclusie worden getrokken dat er sprake is van enige vorm van machtsmisbruik door de groepsleiding, noch dat dit niet het geval is. Een spanning tussen de wens van de jongere om te klagen en de houding c.q. mening van de groepsleiding is evenwel niet ondenkbaar. Niet uit het oog mag worden verloren dat de mogelijkheid om te klagen ter beschikking staat van de jongere, hetgeen betekent dat deze buiten de bevoegdheid van de groepsleiding valt. Daarbij moet ook aandacht zijn voor de beeldvorming bij de jongeren.

De jongeren zijn zeer duidelijk over de vraag wat zij vinden van het feit dat civielrechtelijk en strafrechtelijk geplaatste jongeren in dezelfde jeugdinrichtingen verblijven. Uit het Bjj-evaluatieonderzoek komt duidelijk naar voren dat jongeren het niet eens zijn met deze praktijk. Nu jongeren zo duidelijk blijken te kunnen aangeven wat zij van hun rechten tijdens het verblijf in een jeugdinrichting vinden, is dit een belangrijke bevinding. Deze bevinding verdient serieuze aandacht. Het valt dan ook toe te juichen dat er vanuit de politiek inmiddels activiteiten zijn ontplooid om te komen tot een scheiding van civielrechtelijk en strafrechtelijk geplaatste jongeren. Daarbij is het cruciaal dat een goede rechtspositie, die recht doet aan de specifieke eisen van de doelgroep van jongeren in civielrechtelijk en strafrechtelijk kader, centraal staat en blijft staan. Ook omdat jongeren aangeven deze rechtspositie zeer belangrijk te vinden.